

Meister Johann Dietz des Grossen Kurfürsten Feldscher und königlicher Hofbarbier. Nach der alten Handschrift in der königl. Bibliothek zu Berlin zum ersten Male in Druck gegeben von *Ernst Consentius*. W. Langeniesche-Brandt, Ebenhausen b. München. 1915. 8°. 368 l.

A német könyvpiacson az utóbbi években számos útleírás jelent meg, melyek némelyike magyar vonatkozásainál fogva a mi érdeklődésünkre is számot tarthat. *Reinhold Lubenau* utazásait (XVI. sz.) folyóiratunk is ismertette. (Századok. 1915. 80—93. lap.) *Grünemberg* 1486-i (Voigtländer: Quellenbücher. 18 f.), *Slisansky Lőrincz* 1662-i szentföldi útleírásainak (Voigtländer: Quellenbücher 18 f.) is vannak bennünket érdeklő részletei, a mennyiben szó esik azokban a magyar-horvát és dalmát tengerpart városairól, ezek történetéről és politikai helyzetéről is. Bennök, s más egykorú útleírásokban, a közvetlen szemlélet a halomással, a valóság a képzelettel olvad egybe; rajtok gyakran az író társadalmi állásából, műveltségéből folyó, meglepő, sajátos felfogás és szellem vonul át, s legtöbbször voltaképen a felfogásmód és az eseményeknek egyéni beállítása ad nekik különös értéket.

Ezen szempontok szerint kell Dietz János mester önéletírását is értékelnünk. Dietz mester (szül. 1665 decz. 18.) polgári családból származott; atyja, tekintélyes hallei kötélverő-mester, nagy családdal volt megáldva. János mester, ezen önéletrajz szerzője, hét testvére közt a harmadik volt, de mint panaszszal említi, közülök egyedül ő volt szőke hajú és fehér bőrű, miért is atyja nem tartotta saját fiának, s nem is titkolta, hogy utálja. Gyermekkorát ez a bánásmód elkeserítette; magábavonuló, istenfélő, irogató-festegető gyermek lett belőle. Atyja 14 éves korában a kötélverő-mesterségre akarta fogni, de mivel gyenge testalkatú volt s mert atyja nem akarta tovább otthon túrni, borbélyinas lett belőle Schobern György uramnál, kinek leányát utóbb nőül is vette. Kezdetben itt is voltak kellemetlenségei; így egy alkalommal megvágta egy paraszt állát, a ki ezért olyan pofont adott neki, hogy négy hétig süket volt tőle; mesterségén kívül mindenféle nehéz házimunkát kellett végeznie, nem nagy gyönyörűségére, mint őszintén beismeri. 1682-ben átesett a pestisen; 1684-ben felszabadult s megkezdte a vándoréveket. Útjának első célja Berlin volt, hol azonnal állást is kapott heti 6 garas fizetéssel; innen egy év múlva Spandauba ment egy öreg mesterhez, kinek üzletét jóformán egyedül vezette. Itt lett felcser is, s mint ilyen Weilern ezredes tüzéreihez került, kik Frigyes Vilmos választófejedelem 12 ezer főnyi csapatába beosztva, Budavár ostromára készülődtek.

A sereg útja Lengyelországon vezetett keresztül; majd mindenütt üres falvak fogadták őket, mert a ki csak tehetett, menekült előlük. Azok a falvak, melyekben még voltak lakosok, rendkívül elhanyagolt házakból álltak; az ablaküveget marhahólyag pótolta, a sütőkemencze a szobában állt, melyben a füsttől alig lehetett megmaradni, egyébként a ház népe mindenféle háziállatával együtt, egy szobában élt. Bőven volt azonban pálinka és »salvo honore« tetű is. Valóságos állati élet, mint Dietz megjegyzi.

Útjuk Boroszlón, Troppaun és a Kárpátokon (Jablonka) át vezetett Magyarországra. A kárpáti menetelés alkalmával sokat hallott *Rübezahlról*. »Bizonyára úgy áll a dolog, — írja — hogy valamely elátkozott erdei szellem, vagy maga az ördög űzi itt játékát, mert saját füleimmel hallottam, a mikor egy éjjel a házban szalmán aludtam, hogy éjfél tájban lovaktól, kutyáktól és vadászoktól származó szörnyű zsvaj és lárma vonult el néhány-szor a ház előtt. Az odavalók szerint ez minden éjjel megismétlődik; meséltek is róla sokat, hogy hogyan gyötri az embereket s hogyan támaszt vihart azokra, kik őt csúfolják.« — Esztergomig nem akadtak sem falura, sem városra, pedig talán több mint 30 mértföldet meneteltek; többször találkoztak azonban népcsoportokkal, kik a vadakhoz hasonlóan vermekben laktak, halászatból és vadászatból éltek, de megették a nyers döghúst is, mint a cigányok. Közülök néhány ezren Lipótvár alatt egy völgyben elsánczolva éltek, s néha császári zsoldban a törökök ellen, néha azonban a török párton szolgáltak. Egyébként senkinek sem engedelmeskedtek, külön parancsnokaik, vezérek s papjaik voltak; csak felnőtt korukban keresztelkedtek meg olyanformán, hogy valamelyik folyóban háromszor alámerültek. Házasságkötésük is sajátos; a szülők a menyasszonyt először megfürösztik, s azután zöld lombokkal és virágokkal feldíszítve elviszik a völgyhez. Szigorú törvényeik vannak s nem sokáig haboznak a lefejezéssel vagy az agyonlövéssel. Nem ritka köztük a véres verekedés sem.

Az »egyébként szép Magyarország« különben pusztaság volt; az utakat embermagasságnyira fű nőtte be, úgy hogy helyenként valóságos utat kellett törniök; az ország tele volt elvadult kutyákkal, melyek farkasokhoz hasonlóan embert, állatot egyaránt megtámadtak. Vácznál, mely fel volt égetve, hajókra tették a betegeket, kikkel Dietz mester szerencsésen Buda alá érkezett.

Budára való megérkezése utáni napon vették be a keresztények a Vizivárost; a következő napokban a brandenburgi tüzéség is megkezdte működését, Dietz szerint természetesen

oly nagy sikerrel, hogy a törökök úgy félték tőlük, mint az ördögöktől. Különösen a tüzes golyók okoztak nagy pusztítást a várban, melynek török tüzérsege azonban viszont sokszor kemény tűz alatt tartotta a brandenburgi tábori útegeket. Egyik délután egy spanyol mérnök a vár puszkaporostornyát levegőbe röpitette, mely alkalommal a várfal 30 könyöknyi szélességben leomlott, mintegy 500 török pusztult el. Mindenki azt hitte, hogy elérkezett az általános roham ideje, de hír szerint a tábornokok nem tudtak Károly lothringeni herczeggel e tekintetben megegyezni. A törökök haladéktalanul helyrehozták a károkat s továbbra is keményen ellenállottak a meg-megújuló rohamoknak. »Bennünket kutyáknak tartottak, — jegyzi meg a mester — melyek csak megugatják a várat.«

A brandenburgi útegek nemsokára helyet kellett változtatnia; táborhelyük ugyanis kissé félreesett, de viszont az ellenséges tűzkörletben volt, s ezért akárhányszor ellenséges lövedékek csapódtak be a táborba. Az új felállítási hely egy hegyen volt, melyet gondosan megerősítettek, hogy a felmentő török sereg ne árthasson nekik. Hogy az nem volt indokolatlan óvatosság, abból is kitűnik, hogy a törökök az újonnan odaérkező svédeknek, kik állásaik megerősítésével még nem készültek el, azonnal megtámadták, hogy a várba erősítéseket küldhessenek, s kemény küzdelembe került őket ártalmatlanná tenni. A tábor tele lett hullákkal, melyek oszlása fertelmes büzt árasztott szét mindenütt; a hullákat a környék magyar parasztsága földelte el. A törökök felmentő kísérletei arra bírták a hadvezetőséget, hogy a felmentő török haderővel végleg leszámoljon; a keresztény haderő nagy része, Dietz szerint mintegy 150 ezer ember, félholdalakú felállásban, csatarendben, előnyös elhelyezkedésben három napig várakozott az esetleges új török támadásra, miközben az arcvonal előtt párviadalok folytak le a török és keresztény vitézek közt. Dietz maga is kénytelen elismerni a törökök ügyességét és vitézségét. A harmadik napon a török jobbszárny támadásra indult, s ezzel megkezdődött a nehéz és véres küzdelem, mely a törökök visszaverésével végződött, bár egyidejűleg a várbeliek is kitörték.

Dietz a küzdelemnek inkább csak a zaját hallotta; alig vette azonban észre a törökök visszavonulását, — zsákmányszerzésre gondolva, a harcztérre sietett; ott egy sebesültre akadt, kinek ezüstgombos zöld bársonymentéjét akarta megszerezni; mikor azonban ez magyarul megszólalt, — nem bántotta, hanem egy másikat kezdett fosztogatni, kit töröknek nézett; de mégsem volt szerencséje, mert egy török-tatár csapat váratlanul ellepte a csatamezőt, a fosztogatókat felkoncolta, s Dietz csak

úgy menthette meg életét, hogy a közelben lévő mocsárba ugrott.

Tizenegyedik hete táboroztak már Buda alatt a brandenburgiak, mikor megtudták, hogy minden lovas- és gyalogezredből, századból elvezényelték a megbízható legénységet, azt lószerral látták el, sőt bort és pálinkát is adtak annak, miből mindenki a főroham közelségére következtetett. A roham déli egy órakor indult meg, tehát abban az időben, mikor a törökök pihenni szoktak; a keresztények zaj nélkül támadtak, de csakhamar megindult a nehéz küzdelem, melyben török részről az asszonyok és gyermekek, sőt a várbeli zsidók is részt vettek. Mindez nem segített, mert a vár elesett. A támadók nagyon kegyetlenül bántak a várbeliekkel, úgy hogy Dietz is kénytelen volt megvallani, hogy bajtársai vérengzőbbek voltak a vadállatoknál. Magát a várost tűzvész pusztította el.

Dietz a vár bevételével kapcsolatosan a török szokásokkal, életmóddal is foglalkozik önéletírásában; majd ismét rátér az események elbeszélésére. A brandenburgiak december elején indultak vissza Németországba; útközben Komárom körül három hétig táboroztak, de ezen idő alatt sok nélkülözésnek voltak kitéve; a magyar lakosság nekik ingyen még csak egy korty vizet sem adott, de viszont ők maguk is egyéb híján főként lóhússal táplálkoztak. Dietz egy alkalommal maga is evett lóhúst savanyú káposztával, s nem tagadja, hogy ízlett neki az étel.

Ezzel be is fejeződik Dietz mester magyarországi szereplése. Önéletrajzának többi része már nem is tartalmaz magyar vonatkozásokat, de azért tele van érdekes élményeknek, kalandoknak érdekes, bár gyakran naiv elbeszélésével; ilyenekben pedig derék szerzőnknek tengeri útjai, a bálnavadászatok, északi sarki útjai stb. közben bőségesen volt része.

A könyv magyar vonatkozásai nem nagy értékűek; Dietz mester nem rendelkezett azzal a tudással, mely őt fontos események helyes beállítására és előadására képesíthette volna; viszont azonban saját környezetének életfelfogását, erkölcsi világát híven tolmácsolja s ezáltal számtalan olyan részletet őrizett meg számunkra, melyeket egyéb munkákban hiába keresnők.

A gondosan szerkesztett szép kiállítású könyvet számos kép díszíti.

Dr. Lukinich Imre.